

Kommentering af udkast til levering af forskningsbaseret myndighedsrådgivning fra DCE, AU-Tech

Titel på produkt	Biodiversitetseffekter af rewilding		
Ansvarlig for produktet (projektleder i institut)	Rasmus Ejrnæs, Institut for Bioscience		
Rekvirent	MST/NST		
Kontaktperson hos rekvirent	Erik Buchwald (NST) og Gitte Silberg Poulsen (MST)		
Deadline for fremsendelse af produkt til kommentering	01.11.2020	Dato for fremsendelse af kommentarer til DCE	15.10.2020

Skemaet offentliggøres ved levering, men navne slettes, så kun institutionerne fremgår

MST/NST				DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
1	Generelt	MST notere at kravene i direktivet anerkendes herunder evt. behov for yderligere indsats for at sikre enkelte naturtyper	MST	Helt klart	RE
2	Generelt	Generel bemærkning til valg af sidste istid som baseline: Hvis man skal se på tendenser i den fremadrettet udvikling af fx tilstand for arter og naturtyper, kan der være behov for også at se på udviklingen over en kortere tidshorisont hvor udgangspunktet fx er nutid, således at man kan se om en trend vender, forstærkes, andet.	MST	Vi ser på sidste mellemistid som baseline, fordi man skal så langt tilbage for at finde intakte faunaer i Europa. Men det er enormt vigtigt at se på nutidens landskab og hele biotaer også. Ikke mindst fordi effekterne af eksperimenter med rewilding i nutiden kan måles mere præcist end kalibreringer tusinder af år tilbage i tiden.	RE
3	Generelt	Vær konsekvens mht. om man bruger betegnelsen "europæisk bison" eller "visent". MST foretrækker førstnævnte	MST	Vi er enige	RE
4	140-142	Direktivet stiller krav om bevarelse af habitatnaturtyper, og dermed også at bevare et givet successionstrin	MST	Ja, netop dette aspekt fremgår af teksten som en udfordring for rewilding. Dog med mulighed for at habitatnaturtyper kan forekomme i	RE

MST/NST				DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
				mosaik og også kan have en vis dynamik i tid og rum, så længe de ikke går tilbage samlet.	
5	165-175	Det vurderes ikke at al den nævnte naturpleje har biodiversitet som formål. Natura 2000 har ikke nødvendigvis biodiversitet som primære formål, der kan være situationer, hvor fokus er enkelte naturtyper/arter.	MST	Vi ser ikke biodiversitet som synonymt med artsrigdom, men snarere bevarelsen af både diversiteten af arter, gener og økosystemer på stor geografisk skala. EU og de biogeografiske regioner er netop sådan en stor geografisk skala og direktivet er netop sat i verden for at beskytte sårbare arter og naturtyper, som har betydning for biodiversiteten.	RE
6	204-205	DCE peger på, at rewilding er et omkostningseffektivt virkemiddel. Kan DCE redegøre for de bagvedliggende beregningsmæssige forudsætninger for denne vurdering? Kan DCE lave en sammenstilling af erfa-ringer fra etablerede rewildingprojekter, herunder både omkostninger til etablering og til drift af disse projekter? Dette ville muliggøre en sammenligning med andre virkemidler i naturforvaltningen.	MST	Det er hypotesen om rewilding som omkostningseffektiv, der trækkes frem i disse linjer. Vi ser denne hypotese som grundlaget for udredningen. Hvis ingen mente rewilding var omkostningseffektivt, var der jo ingen grund til at undersøge det nærmere.	RE
7	221-224	Hvor godt er datagrundlaget for en sammenligning med en tilstand for 130.000 år siden? Kan man operationalisere en sammenligning med den datausikkerhed og med de grundlæggende forudsætningsmæssige forskelle ift. klima, areal og menneskelig tilstedeværelse, der umiddelbart vil være mellem de to målepunkter? Hvad er målet med sammenligningen, hvis ikke baselinen er det mål, der arbejdes hen imod?	MST	Der er masser af usikkerheder og forbehold ved at kalibrere økosystemernes funktion og faunaens betydning i sidste mellemistid. Når det alligevel er interessant skyldes det at vores øvrige biodiversitet er udviklet før det moderne menneske og vores nærmeste kig ind i den verden ligger i Eem mellemistiden. Vi har præciseret formålet med en baseline til at være:	RE

	MST/NST			DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
				” En baseline er ikke et mål for hvordan økosystemer og naturtyper skal se ud. En baseline er snarere en beskrivelse af de naturlige rammer og processer som har grundlagt biodiversiteten. Denne beskrivelse kan vi bruge som pejlemærke for vores indsatser i naturgenopretning og –forvaltning. Når det gælder rewilding kan vi eksempelvis beskrive variationen i faunaen (forskellige typer og størrelser af dyr med forskellige funktioner) og vi kan beskrive den naturlige variation i tætheden af dyr i økosystemerne. Både variationen af dyr og tætheden af dyr er jo i dag ekstremt påvirket af udryddelsen af dyr og i landbrugspraksis omkring hold af husdyr.”	
8	Tabel 2.1 ”Dådyr”	Under arten ”Dådyr”: Det kunne det evt. præciseres, at der er tale om en anden race/form, end den der fandtes i DK under Eem mellemistiden. Den nuværende indførte er fra Mellemøsten ifølge Bregnballe, 2003.	MST	Vi vurderer ikke at dette er væsentligt for dådyrets græsningsfunktion – slet ikke i det større perspektiv, hvor den europæiske planteæderfauna mangler en lang række arter, herunder nøglearter som elefanter, næsehorn og huleløver ☺.	RE
9	321-323 + 655	Vil DCE uddybe med en liste over arter, der vil være realistisk i forbindelse med rewilding i en dansk kontekst bl.a. set i lyset af den danske naturs til fragmenteringen, herunder størrelse af naturarealer, tilstedeværelse af veje, byer mv.	MST	Spørgsmålet om hvad der er realistisk vurderes at være meget politisk. Vi har alene diskuteret ud fra et fagbiologisk udgangspunkt, og vil overladet til andre at vurdere arternes politiske fremkommelighed. Dog tør vi godt vove et øje og forudsige at dette vil ændre sig over tid.	RE
10	341-342	Findes der et dansk navn der kan tilføjes den latinske betegnelse ” <i>Bubalus bubalis</i> ”?	MST	Ja – asiatisk vandbøffel. Tilføjet.	RE

MST/NST				DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
11	356-358	Man kan tilføje, at vildsvin reguleres for at imødegå risiko for smitte af dyr og mennesker.	MST	Teksten revideret til: "...men den naturlige genindvandring obstrueres af grænsehegnet og en politik om at udrydde vildsvin i Danmark, som begrundes med en beskyttelse af landbrugets produktion og eksport af slagtesvin."	RE
12	459-460	Der ligger ikke noget krav om produktion i f.eks. plejegræsordningen. Det kan evt. omformuleres til noget i retning af "Da arealerne oftest også græsses med produktion for øje..."	MST	Teksten revideret til: " I den anden ende af skalaen har vi naturarealer med landbrugsstøtte til græsning med det formål at sikre lysåbne arealer mod tilgroning. Støtte-ordningerne rummer et incitament til at holde mange flere dyr på arealer-ne og drive arealerne mere intensivt, og ressourcerne (plantevæksten) bli-ver typisk udnyttet til at producere kød"	RE
13	470-473	Hvad er grundlaget er for at kunne antage, hvor tæt græsningstrykket er ved kontrolformen "synligt afgræsset"?	MST	Her støtter vi os til en løbende dialog med Landbrugets rådgivningscenters naturgruppe. Landbrugsstyrelsens dokumentation for aktiviteter under de forskellige kontrolformer er desværre mangelfuld, så her har vi valgt at gøre den mest sandsynlige antagelse, selvom der vil være lokal variation.	RE
14	494	Ordet "ikke" skal evt. fjernes fra sætningen.	MST	Ja	
15	520-525	Har DCE tal på hvor meget biomasse der forsvinder pga. regulering og krybskytteri? Hvad ved man om produktiviteten under de klimatiske forhold der gør sig gældende i Afrika ift. habitater i den tempererede zone?	MST	Det er spørgsmål som vi ikke ved nok om til at kunne sige noget med sikkerhed.	RE
16	562-565	Ud over lagring, kan der også være andet der har betydning? Fx menneskets kultivering af landskabet herunder	MST	Ja, der er ingen tvivl om at mennesker har gjort alt hvad der var muligt for at øge produktionen.	RE

MST/NST				DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
		anvendelse af kornafgrøder har vel også uden tilførsel af kunstig gødning givet en betydelig forøgelse af produktionen pr. arealenhed?		Sammenlignet med vore dages landskab har produktion og plantebiomasse dog været lav. Tallene skal ses som en perspektivering af vores dages dyretætheder i "den fri vildtbane" mere end et facit på naturlig bærekapacitet.	
17	Tabel 2.2	Tabel og tabeltekst kan uddybes fx kan man i tabelteksten præcisere, at det er landbrugsstatistikken fra 1898 der henvises til og man kan præcisere at værdierne 350kg, 400 kg og 80 kg er gennemsnitsvægten pr dyr. I tabellen kan man fx præcisere hvad NPP betyder (Net Primary Productivity)	MST	OK	RE
18	642-645	Har DCE data på, hvad denne forvaltningsform koster? Umiddelbart kunne man forestille sig at det vil være væsentlig dyrere at praktisere reaktiv forvaltning end proaktiv forvaltning da muligheden for at planlægge aktiviteten forsvinder i sidstnævnte – er der indsamlet data/lavet erfaringsopsamling på det fra tidligere projekter? Kunne være interessant i den videre proces.	MST	Så vidt vi er orienteret er det overkommeligt på Molslaboratoriet, og så vidt vi er orienteret foregår det ikke andre steder. Vi formoder at det vil være meget afhængig af områdernes størrelse og overskuelighed og nærmest uoverkommeligt når der er tale om tusinder af dyr på tusinder af hektar. Så rewilding af større områder er meget afhængig af ændret lovgivning omkring dyrevelfærd for vildtlevende dyr.	RE
19	808-809	Der er vel sket en ret omfattende dataindsamling fra Oostvaarderplassen – det kunne være interessant at kende effekterne på plantesamfund og fugle umiddelbart før og efter disse kollaps – kan man her finde bidrag til at kvalificere vurderinger af "naturlige" dyretætheder?	MST	Selvom der fra OVP både er indsamlet data for udviklingen hos fugle og på vegetationen (dog hovedsageligt træer og buske), findes der ikke umiddelbart nogle studier, der specifikt vurderer effekten af de store kollaps.	Lasse
20	Tabel 3.1	Vedr. - Țarcu-bjergene i Rumænien: er det relevant at angive et areal estimat?	MST	Både europæisk bison i Țarcu-bjergene i Rumænien og europæisk los i Pfälzerwald i Tyskland lever vidt og er ikke indhegnede. Områderne er derfor ikke fast afgrænsede.	Lasse

	MST/NST			DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
		- Pfälzerwald i Tyskland: er det relevant at angive et areal estimat?			
21	1214-1215	Er der noget sted hvor man kan se hvor mange point de kortlagte rewildings-projekter har fået? Man kan overveje, om det er relevant at angive dette	MST	Resultaterne var ikke tilføjet, da vi endnu ikke havde modtaget alt data. Især manglede vi data fra NST, som var kraftigt forsinket. At vi endnu afventede data fra NST fremgik af en kommentar til sammenfatningen. Data er nu modtaget og resultatet afsnittet er tilføjet rapporten.	Lasse
22	Tabel 4.2.	Er fokus her på helårsgræsning? Bør det nævnes? Der synes primært fokus på positive effekter, kan der være negative effekter som eksempelvis erosion, afskovning, overgræsning (manglende blomstring), spredning af invasive arter, påvirkninger af vandløb etc.?	MST	Det er skitseret påvirkninger gælder generelt ved græsning, hvor der er tale om naturlig græsning uden tilskuds fodring.	RMB
23	Tabel 4.2.	Vedr. sidste celle th. i tabellen: Bør veteranisering af træer nævnes?	MST	veteranisering er tilføjet	RMB
24	Tabel 4.3	- I rækken med rosetplante, under "Eksempler på arter": hedder det lancet-vejbred frem for lancetbladet vejbred - i rækken med kortlivede planter, under "Eksempler på arter": hedder det Vår-ærenpris frem for vår-forglemmigej	MST	Er rettet	RMB
25	2073-2111 + 2574-2629	Har man data på den langsigtede effekt, kan der eksempelvis ske en gradvis afskovning? Er der visse arter som helt vil forsvinde (i nævner fx at eg er følsom for græsning) – kan det have en negativ virkning på biodiversiteten?	MST	Data er generelt begrænsede, fordi der er så få langsigtede forsøg med rewilding. Vi har inddraget erfaringer fra naturområder drevet med og uden græsning for at belyse effekten af forskellige græsningsregimer. Eg er godt nok påvirket af græsning, men eg er også et lystræ ligesom skovfyr, hassel, ask, seljepil, bævreasp m.fl. og lystræerne kan ikke forny sig i kulturskovens skygge, så selvom	RE

MST/NST				DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
				dyrene æder af de lyskrævende buske og træer, så er de langt hyppigere i græssede økosystemer end i ugræssede.	
26	2639-6241	Den nationale hjortevildtforvaltning tager ikke udgangspunkt i hjortevildtet som konfliktarter. Ud af en række mål i vildtforvaltningsrådets model for kronvildtforvaltning indgår "færre skader på mark og i skov" som ét delmål. To andre delmål er "bedre geografisk spredning af kronvildt" og "bedre mulighed for at opleve kronvildt". Derfor er det ikke korrekt at den nationale hjortevildtforvaltning er en barriere for rewilding. Den regionale og lokale forvaltning af hjortevildtet er til enhver tid en afvejning af de mangeartede mål. Resultaterne deraf kan både være højere- og lavere bestandstætheder.	MST	Vi er enige i, at brug af ordet udgangspunkt kan forstås som målsætning, og at den nationale målsætning er bredere end bare konfliktartstilgangen. Vi har derfor ændret formuleringen til, at den overordnede lovgivning og planlægning er præget af, at de større arter af danske pattedyr er konfliktarter.	NK
27	2689	Er begrebet jagttidspunkter omfattet af jagttiderne?	MST	Ja, samme bekendtgørelse. Vi har dog ændret ordvalget, så det fremgår tydeligere, at der er tale om tidspunkter på døgnet.	NK
28	2694-2698	Bør det nævnes, at der arbejdes med at indføre et arealkrav?	MST	Ja, det har vi nu gjort med reference til min hjemmeside juni 2020.	NK
29	2707-2709	Reservatet er ophævet. Oprindeligt var det en del af formålet at sikre etableringen af en bestand.	MST	Vi har forholdt os til de informationer, der fremgår af NST hjemmeside, der er indsat som reference. Vi har ikke kunnet finde publiceret stof om, at reservatet er nedlagt.	NK
30	2713-2714	Vildsvin reguleres for at imødegå risiko for smitte af dyr og mennesker og ikke for at hindre omfattende skade på husdyr.	MST	Rettet.	NK
31	2715-2717	Det rækker ud over jagtlovens formål, at skulle sikre mulighed for generel naturpleje. Jagtlovens formål er direkte "at sikre arts- og individrige vildtbestande og skabe grundlag for en bæredygtig forvaltning heraf..."	MST	Enig. Men det er vores pointe her, at artsforvaltningsselementet i loven ikke rummer muligheder for at sikre et rewildinggrundlag.	NK

	MST/NST			DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
		Men efter jagtloven er det ministeren som fastsætter jagttiderne og dermed hvilke arter der kan jages og i hvilket omfang. Desuden kan ministeren fastsætte regler om, at visse vildtarter i nærmere bestemte områder kun må jages efter tilladelse fra ministeren. Så dermed kan der inden for lovens rammer skrues op og ned for jagttrykket på en given art, hvis der er politisk stemning for det.			
32	2782	Menes der køns- og aldersgrupper når der tales om individgrupper?	MST	Ja, men vi har ændret det til "kalve, hinder og hjorte"	NK
33	2841	Der er tidligere benyttet begrebet konfliktarter, menes der det samme med begrebet problemarter?	MST	Ja, ordene er brugt synonymt her, men vi ændrer til konfliktarter for dyrene og reserverer problemarter til planterne i tilstandsvurderingen.	NK/RE
34	2928	Menes der med "dagjagter" det samme som med "enkeltjagter", der er brugt tidligere?	MST	Ja, men vi har ændret enkeltjagter til dagjagter, da dette er et mere almindeligt anvendt udtryk.	NK
35	2940-2944	Ville dette ikke også gøre sig gældende i en "naturlig" bestand med tilstedeværelsen af store rovdyr?	MST	Dette er kompliceret og afhængigt af arter, terræntype, prædationstryk m.v. Vi mener, det bliver for omfattende at udbygge det nærmere her.	NK

	MST/NST			DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
36	(122-124 +) 2954-2956	Den nationale hjortevildtforvaltning tager ikke alene udgangspunkt i hjortevildtet som konfliktarter. Ud af en række mål i vildtforvaltningsrådets model for kronvildtforvaltning indgår "færre skader på mark og i skov" som ét delmål. To andre delmål er "bedre geografisk spredning af kronvildt" og "bedre mulighed for at opleve kronvildt". Deraf synes det ikke korrekt at konkludere at den nationale hjortevildtforvaltning er en barriere for rewilding. Den regionale og lokale forvaltning af hjortevildtet er til enhver tid en afvejning af de mangeartede mål. Resultaterne deraf kan både være højere- og lavere bestandstætheder.	MST	Se 26.	NK
37	(128-129 +) 2954-2956	Jagtinteresserne har generelt, på nationalt plan, været afgørende for dåvildtets og kronvildtets øgede antal og en større geografisk udbredelse. Derfor bør udsagnet om at "Jagt spiller en afgørende rolle ved at begrænse dyrenes antal og udbredelse" påføres en kilde.	MST	Det er reference Sunde m.fl. (2009) (L3024-3035) der ligger til grund for konklusionen om jagtens rolle. Der indsættes ikke referencer i resuméet. Vi er enige i, at jagt historisk set har været en forudsætning for at hjortevildtet har fået rum til at genetablere sig, hvilket også fremgår (fx L2852-2868).	
38	2976	Ovenfor har man fokus på jagt- og vildtforvaltningen. Er det den eneste begrundelser for, at dyretætheder på op til 240 kg/ha ikke er mulige på den frie vildtbane? Umiddelbart er alle afgrøder (herunder skovproduktion) vel udelukket med disse dyretætheder? Er forudsætningen at al produktion ophører? Er der konflikter med infrastruktur (veje og jernbaner) samt almindelige beboelsesområder, kulturarv mm.? Er der således generelle samfundshensyn, der begrunder behovet for hegn?	MST	Jagt har to roller: Dels at den er efterspurgt af mange jægere, er stærkt kapitaliseret og udsat for stor konkurrence og derfor er intensiv, og dels at den er et redskab til at regulere bestandene af vildt ud fra forskellige samfundshensyn. Så det er også samfundshensyn, der styrer forvaltningen, og formålet med hegn er primært at sikre en geografisk adskillelse af modsatrettede mål.	NK
39	3016-3018	Kan man sige hvor mange ejendomme, det drejer sig om?	MST	Vi har ikke data og har ændret teksten, så der ikke antydes et antalsniveau.	NK

	MST/NST			DCE/IGN	
Nr.	Linje nr.	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
40	3040-3042	Har man data, der understøtter denne antagelse?	MST	Det fremgår, at der er tale om praktisk erfaringer, og der er ikke publicerede data. Men vi har indsat en personlig kommunikation i relation til Klelund Dyrehave.	NK
41	3042-3054	Barriereeffekten er vel forskellig ift. om der tale om et hegn på >1000 ha eller et mindre kulturhegn?	MST	Som udgangspunkt, ja. Men afhængig af dyreudbredelse og spredningsveje. Og ofte er der tale om mange kulturhegn.	NK
42	3055-3059	Har man set på, hvor stor en andel af de danske jægere der går på jagt i dyrehaver?	MST	Nej, det foreligger der ikke viden om.	NK
43	3066-3071	Er der i de nævnte artikler/kilder foretaget dataindsamling til at be- eller afkræfte evt. effekter af natur-pleje?	MST	Ja, fx Buttenschøn (2009).	NK
44	3095	Menes der her vilde dyr (altså den frie vildtbane) eller menes der reelt dyr bag hegn?	MST	Der menes arter af vilde dyr uanset om de er uden for hegn eller inden for. Vi har slettet "vilde" i hele afsnittet, så der ikke heraf kommer en skelnen mellem hegnede og ikke hegnede dyr.	NK
45	3185	Kontrolformen hedder fast græsningstryk. Herunder kan der søges om nedsat græsningstryk, men det er formentlig ikke det, der opgøres i denne rapport?	MST	OK	RE
46	3226-3227	Det bemærkes at der i dag kortlægges og tilstandsvurderes på mosaik natur		OK	RE

Kommentering af udkast til levering af forskningsbaseret myndighedsrådgivning fra DCE, AU-Tech

Titel på produkt	Biodiversitetseffekter af rewilding		
Ansvarlig for produktet (projektleder i institut)	Rasmus Ejrnæs, Institut for Bioscience		
Rekvirent	MST/NST		
Kontaktperson hos rekvirent	Erik Buchwald (NST) og Gitte Silberg Poulsen (MST)		
Deadline for fremsendelse af produkt til kommentering	01.11.2020	Dato for fremsendelse af kommentarer til DCE	15.11.2020

Skemaet offentliggøres ved levering, men navne slettes, så kun institutionerne fremgår

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
1	0, generelt	Jævnfør projektbeskrivelsens (bilag 1 til allonge af 16. april 2020) lovede indhold er der nogle forhold, som synes at mangle i rapportudkastet: A) opsummering og vurdering af graden af rewilding i cases i ind- og udland; B) Hvad er de mest almindelige årsager til, at en lavere grad af rewilding realiseres (lovgivning, borgere, arealstørrelser etc.); C) Hvad er effekterne på antal arter og rødlistede arter?; D) Friluftsliv, herunder turisme i forhold til rewilding.	NST	A) Vurderingen af graden af rewilding i konkrete eksempler nåede ikke at blive færdigskrevet inden kommentering – forsinkelsen skyldtes væsentligst en forsinket leverance af empiriske data fra statsejede naturområder. Denne mangel er nu udbedret. B) Barrierer for rewilding beskrives og diskuteres.... C) Der er endnu beskeden empirisk dokumentation for effekten af rewilding på antal arter og rødlistede arter, en datamangel som er beskrevet flere steder i rapporten. Derfor er dette spørgsmål især besvaret via vores viden om betydningen af naturlig græsningsfunktion for biodiversitet og truede arter i vores økosystemer. D) Vi har i gruppen af forskere ikke kernekompetence indenfor turisme og friluftsliv, men vi er bekendt med at der er en myndighedsbetjeningsrapport på programmet for 2021, der omhandler friluftsliv og græsning (ved Frank Søndergaard-Jensen)	Alle
2	18-19	Er teksten "biologisk forståelse af selvforvaltende økosystemer som den optimale forvaltningsmodel for biodiversiteten" dækkende for indholdet, når rapporten ikke anfører det i substansdelen? Er det evidensbaseret at tale om kun én optimal model – one size fits all?	NST	Sætningen her begrundes idéen om rewilding som forvaltningsmodel. Det er så den idé vi undersøger nærmere i rapporten, herunder den empiriske evidens.	RE/CF
3	32-34	Sammenfatningens tekst "tyder de tilgængelige data globalt og nationalt på at den naturlige tæthed af planteædere ligger i	NST	Vi har blødt denne formulering op, så den videnskabelige usikkerhed som findes omkring fastlæggelsen af det naturlige interval reflekteres bedre. Nu lyder teksten:	RE/CF

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
		intervallet 80-250 kg/ha” er vel ikke korrekt, når de anførte data jf jeres figur 2.2 og 2.3 viser at data faktisk har yderpunkterne ca. 20 - 160, og fraktil interval på ca. 40-145 kg/ha? De 80-250 kg/ha er jf rapportens senere tekst et usikkert skøn baseret på et antal ikke sikre antagelser, og ses ikke understøttet af nogen litteratur referencer. Jeres hovedreference (som endnu ikke er peer-reviewed og overlapper jeres egen forfatterkreds betydeligt) anfører at de afrikanske data for tætheder (fra nationalparker mv) egner sig til at beregne naturlige tætheder også i Europa; altså uden at gange med en faktor 2 til 3, som I har gjort.		”Naturlige tætheder er en nøgelfaktor i etableringen af baselines for naturforvaltning, og fastlæggelsen af disse er udfordret af mangel på data fra økosystemer uden menneskelig regulering af vegetation og megafauna. Baseret på analyser og økologiske tolkninger af tilgængelige data globalt og nationalt vurderer vi at den naturlige tæthed af planteædere i typiske danske økosystemer ligger i intervallet 70-250 kg/ha, om end her stadig er brug for mere eksperimentel evidens. På trods af disse usikkerheder vurderes det som sikkert, at tætheden af planteædere i uhegnet natur i Danmark er langt under det naturlige interval, mens tætheden i typisk naturpleje er langt over det naturlige interval. Hovedparten af landskabet er altså enten under tilgroning eller overgræsset i sommermånederne med tab af biodiversitet til følge..”	
4	122-124	Mon ikke der kunne blive plads til en forklarende bisætning om at årsagen er at særligt kronvildt afstedkommer skader på dyrkede jorder i et anseeligt omfang – mange mio kr.	NST	Tekst ændret til: ”Tværtimod tager forvaltning udgangspunkt i, at arterne er konfliktarter, som forårsager skader på dyrkede marker og plantager, og i en forestilling om, at der er for mange dyr.”	RE/CF
5	151-154	Sætningen er vel ikke i overensstemmelse med den righoldige videnskabelige litteratur om metoder og effekter af diverse typer af naturpleje, som har en meget længere tidsperiode og omfang end litteratur om rewilding?	NST	Vi opfatter den videnskabelige litteratur om effekter af græsning, høslæt, brand, hydrologisk dynamik, kystdynamik og lignende som en økologisk forskning der er lige så relevant for naturpleje, som den er relevant for rewilding, da begge forvaltningsmodeller bygger på disse samme økologiske processer og mekanismer. Pointen her er at den nuværende måde at forvalte den danske natur på netop ikke er understøttet af en dokumentation af effekterne af forvaltningen. Det nærmeste vi kommer er et nationalt overvågningsprogram, som måler på udviklingen af arter og naturtyper, men dette overvågningsprogram er netop ikke indrettet som et effektovervågningsprogram, så vi kan ikke koble udviklingen direkte til indsatsen – en indsats som jo varierer fra område til område.	RE/CF
6	200-201	Opdraget kunne med fordel bringes i bilag til rapporten, idet der forskellige steder i rapporten henvises dertil, men med ret forskellige formuleringer. Eller giv eet sted en mere stringent beskrivelse af opdraget.	NST	Vi tænker rapporten som en afspejling af det udførte arbejde, og finder derfor at en kort gengivelse af formålet er på sin plads her frem for at gengive hele projektbeskrivelsen. Vi vurderer at den nuværende tekst i slutningen af kapitel 1 fint afspejler det formål, som findes i projektbeskrivelsen	RE/CF
7	204-205	Teksten ”vil vi derfor grundigt gennemgå hypotesen om rewilding som omkostningseffektiv virkemiddel i naturforvaltningen” ses ikke udmøntet i rapporten, bl.a. er der jo næsten intet nævnt om økonomi, og der er ikke nogen grundig	NST	Det ligger uden for denne rapport at foretage økonomiske cost-benefit beregninger, så ”omkostningseffektiv” skal her forstås i betydningen ”effektiv i forhold til biodiversiteteffekten med lavest mulige omkostninger”. Selvom man ikke regner i kroner og ører, kan man godt meningsfuldt rangordne omkostninger ved forskellige	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
		gennemgang af at der er tale om en hypotese om omkostningseffektivitet.		forvaltningsmodeller baseret på nødvendigheden af eksempelvis tilsyn, opstaldning, fodring mv. Her findes der også litteratur, som kan citeres. Men hovedfokus i rapporten ligger altså på effektivitetsdelen af "omkostningseffektiv".	
8	389-395	Teksten om vildhest er vist ikke helt up-to-date? I skriver at Tarpan er en race, som er tæt på den oprindelige vildhest, men mon ikke I mener Konik, idet Tarpan da vist er betegnelsen på den vilde hest fra centraleuropa, som beskrives som uddød før eller i 1909? I skriver at "vildheste forsvandt for ca. 5-6000 år siden", men flere nyere forskningsresultater peger på at det tidspunkt overlappede perioden for domesticering af heste (ikke uddøen af de vilde) og at både Prezewalski og exmoor-hesten i modsætning til alle andre nulevende heste næppe kan skelnes fra fossile og subfossile vildheste på hverken DNA, knogler eller tandsæt og derfor kan opfattes som fortsat overlevende vildheste af henholdsvis asiatisk og nordvesteuropæisk underart (se f.eks. IUCN global redlist, <i>Hovens & Rijkers</i> / Lutra 2013 56 (2): 129-136 & Cieslak et al 2010 / PLoS One. 2010; 5(12)). Jeres egen tekst linje 796-799 er mere i overensstemmelse med nyeste forskning os bekendt.	NST	Ja, det er tarpan vi mener. Ja, vildheste forsvandt fra dk for ca. 5-6000 år siden, men overlevede længere andre steder i Europa, det er præciseret nu. Og ja, de uddøde ikke som art, men levede videre i domesticerede former.	RE/CF
9	446	I rapporten (første gang her) nævnes vægt på krondyr i sammenhæng med "hvis vi antager" om vægten og lignende formuleringer. Her antages 100 kg/krondyr, mens der senere i rapporten s. 68-70 antages 80 kg/krondyr. Alle steder uden reference. Kan I ikke være konsistente og basere vægt af krondyr på viden/reference i stedet for antagelser? Sidste gang MFVM fik universiteternes rådgivning om skovgræsning med biodiversitetsformål (Buttenschön & Gottlieb 2019) anvendtes 165 kg/krondyr baseret på en videnskabelig reference (Bernes et al 2018).	NST	Der er variation i gennemsnitsvægten på lokale bestande af krondyr. Vi antager en gennemsnitsvægt på 100 kg (lig fx Jedrzejewska, B., H. Okarma, W. Jedrzejewski & L. Milkowski (1994). "Effects of Exploitation and Protection on Forest Structure, Ungulate Density and Wolf Predation in Bialowieza Primeval Forest, Poland." Journal of Applied Ecology 31(4): 664-676.) og regnestykket er lavet med fuld gennemsnitlighed, så man kan selv indsætte vægten af en lokal bestand, hvis man ønsker at beregne tætheden. Niels Kanstrup har i det senere kapitel om jagt brugt 80 kg, hvilket muligvis er mere retvisende for vestjyske bestande. 165 kg vurderes at være for højt som gennemsnitsvægt.	RE/CF
10	458	"I den anden ende af skalaen" virker forvirrende, når afsnittet ovenfor indledes med "meget store bestande", og linje 458 afsnittet handler om endnu tættere/tungere bestande. Der mangler måske et afsnit om "hvor lidt" hovedparten af DKs fri vildtbane har udenfor krondyr reservaterne?	NST	Hele det forudgående afsnit består af beregninger af tætheder af dyr som er ekstremt lave. Selvom du har en meget lav tæthed af dyr, kan de godt samle sig i en stor flok. Vi har ændret tekst i starten af foregående afsnit til: " Thy og Oksbøl Vildtreservat er kendt for at huse store bestande af krondyr, men hvis man kigger nærmere på områderne viser det sig at tætheden af planteædere er ganske lav."	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
11	474-476	Teksten "stort set ingen dyr "på den frie vildtbane" (ca. 5-8 kg/ha) til over 840 kg/ha på arealer med naturpleje" er vel ikke dækkende, når de angivne 5-8 kg/ha er fra landets tætteste krondyrbestande, og de 840 kg/ha kun er potentielle og ikke matcher empiriske data i resten af rapporten. Dvs både det angivne lave tal og det angivne høje tal må være betydeligt højere end de virkelige forhold?	NST	Teksten er ændret til: " Tætheden, eller biomassen, af store planteædere i dansk natur, spænder altså enormt bredt fra stort set ingen dyr "på den frie vildtbane" (fra ca. 1-2 kg til ca. 5-8 kg/ha) til over 840 kg/ha på arealer med traditionel naturpleje."	RE/CF
12	488-495	Jeres anvendelse i bl.a. dette afsnit af ordene "store", "mindre" og "større" virker forvirrende og anderledes and gængs forståelse, når I angiver krondyr som "mindre" dyr. Kan I ikke præcisere hvilke størrelser, den angivne forskning omhandler, eller på anden vis formidle det bedre? Senere f.eks. i figur 2.2. anvender i vist ordet "store" på en anden måde?	NST	Ja, det er svært at finde den rette terminologi her. Store planteædere bruges til at afgrænse de "store pattedyr" fra harer, kaniner, mus og invertebrater, som jo også kan være planteædere. I denne gruppe af store pattedyr, kan det dog være nødvendigt at skelne mellem mindre og større arter. Revideret tekst er sådan her: "Det betyder, at biomassen af store planteædere primært bestemmes af fødetilgængeligheden. Prædation kan regulere bestande af store planteædere, fx krondyr (Okarma 1995, Jędrzejewski m.fl. 2002), men i naturlige økosystemer vil der også være større dyr til stede. Her ser man derfor, at prædation har en effekt på de mindre dyr, men at den samlede biomasse af planteædere forskydes over på de større arter af planteædere, som rovdyrene har mindre indflydelse på (Hopcraft m.fl. 2010, Hopcraft m.fl. 2012, le Roux m.fl. 2019)."	RE/CF
13	494	Er ordet "ikke" en fejl i denne sætning? Hvis ikke er der behov for bedre formidling af substansen.	NST	Jo naturligvis, rettet, se ovf.	RE/CF
14	Figur 2.2	Meget interessant figur og god formidling, men vi har forgæves forsøgt at rekonstruere/genfinde data i den (endnu ikke peer-reviewed) reference, der anvendes. Derfor vil det være vigtigt at medtage de udvalgte data i et bilag til nærværende rapport, og forklare mere om hvilke kriterier, som ligger bag jeres udvalg af henholdsvis data fra Afrika, Europa og rewilding. F.eks. undrer det, at jeres data fra Europa kun omfatter 5 punkter/steder, og at de alle ligger "oveni hinanden" på ca. 2 til 3 kg/ha? I jeres reference er der 13 europæiske steder, ud over de 4, som I har medtaget som rewilding i figuren. De 13 steder varierer fra 2 til 114 kg/ha, så I må have lagt et meget snævert kriterie ind for hvad I har medtaget som de 5 europæiske "nationalparker og naturreservater"? Ellers ville de europæiske data ikke adskille sig så markant fra de afrikanske. I har tydeligvis ikke medtaget de	NST	Dette er jo ikke en forskningsartikel, men en udredning i form af en faglig rapport. BioRxiv-artiklen bliver opdateret med link til den udgivne artikel inklusiv data. Artikler er i øjeblikket i videnskabeligt peer-review. Figur 2.2 er baseret på et udvalg af data fra bioRxiv-artiklen, som stammer fra økosystemer med ca. samme produktivitet som DK (se figurtekst). Det er det eneste kriterie vi har brugt til at reducere datasættet. Vi vurderer det som en realitet, at der er MEGET lave tætheder af planteædere i naturen i Europa. Området med 114 kg/ha, som der spørges ind til er umiddelbart Lika Plains, som er et Rewilding Europe område (og ikke medtaget i Figur 2.2. pga. relativ lav produktivitet ift. dk).	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
		europæiske nationalparker med høje værdier, som har data i jeres reference. Hvorfor ikke?			
15	Figur 2.2	Hvorfor har I ikke medtaget data fra sidste gang MFVM fik universiteternes rådgivning om skovgræsning med biodiversitetsformål (Buttenschön & Gottlieb 2019), hvori der angives dyretætheder fra en række europæiske og danske nationalparker/reservater mv, herunder Bialowieza (35 kg/ha), Tofte Skov reservatet (20 kg/ha), Klelund (25 kg/ha), Jægersborg Dyrehave (115 kg/ha) og New Forest (125 kg/ha)? Hvis disse data havde været medtaget, ville figuren give et komplet andet indtryk.	NST	Vi har primært taget udgangspunkt i internationalt publiceret data (Hatton, I. A., K. S. McCann, J. M. Fryxell, T. J. Davies, M. Smerlak, A. R. E. Sinclair & M. Loreau (2015). "The predator-prey power law: Biomass scaling across terrestrial and aquatic biomes." Science 349(6252).) Bialowieza er medtaget i bioRxiv-artiklen, men ikke i Figur 2.2 pga. lavere produktivitet end DK. I både Tofte skov, Klelund og Dyrehaven er bestandene både heftigt fodret og reguleret – det giver ikke et billede af en naturlig bestand der er reguleret af primærproduktiviteten. New Forest kunne godt være tilføjet rewilding områderne, og ville have suppleret billedet med en tæthed c. 110-160 kg/ha i rewilding områderne.	RE/CF
16	516	Der er ingen figur 1, selvom I henviser til den.	NST	Det er en fejl. Rettet.	RE/CF
17	515-579	Det virker alt andet end evidensbaseret, når I på baggrund af seks forhold, hvoraf kun det første er relevant for Afrika, "justerer" det evidensbaserede interval 40-85 kg/ha for Afrika ved ca at fordoble tallene til 80-250 kg/ha. Jeres egen primære videnskabelige reference (endnu ikke peer-reviewed) angiver i sit abstract "assuming that African ecosystems approach a natural baseline, we use this relationship to predict large herbivore biomass in Europe". Jeres reference anser med andre ord de afrikanske tal for relevante uden "justering".	NST	Vi betragter analyserne af det globale datasæt i vores forskningsartikel som en undersøgelse af baseline mere end der er tale om en fastlæggelse af baseline. Dette skyldes at de anvendte data på trods af de kriterier vi har opstillet ikke kan forventes at repræsenterer uregulerede bestande af store dyr, ligesom de anvendte tal for NPP er behæftet med betydelig usikkerhed. Endelig er der aspekter af vegetationstyper og sæsonvariation, som kan have en betydning for bærekapaciteten. Dette er bevæggrunden for at tage afsæt i analysen af det globale datasæt, men også tolke data økologisk og inddrage erfaringer fra rewilding-eksperimenter i europæiske økosystemer. Vi vil inddrage den relevante kommentar til ordvalget i artiklen i vores arbejde med revision af denne.	RE/CF
18	520-525	Dette er jeres eneste argument i relation til behovet for at justere tallene fra Afrika. Men at der forekommer krybskytteri og en vis mindre regulering af dyrene i de angivne afrikanske nationalparker er vel næppe et voldsommere "prædationstryk" end forholdene i jeres baseline for 50.000 -150.000 år siden i Afrika og Europa, hvor der også var human jagt foruden flere meget store nu uddøde rovdyr, som også kunne udøve prædation på selv de meget store dyr?	NST	Vi arbejder i rewilding kontekst med en præhuman baseline ud fra viden om at forhistoriske mennesker har været udslagsgivende for udryddelsen af en stor del af megafaunaen globalt. Til gengæld prædatorer vores nuværende biodiversitet forhistoriske mennesker, så derfor er denne evolutionære baseline interessant. En sådan evolutionær baseline forventes også at være forvaltningsrelevant i nutiden, da bærekapaciteten vil afhænge af fødetilgængelighed også i vore dage. I det lys betyder menneskers jagt på pattedyrfaunaen at tætheden falder i forhold til en naturlig baseline.	RE/CF
19	526-531	Passer jeres argument to, om at tætheden bør svare til bærekapaciteten mht føde, med jeres egen primære references	NST	Ja, vi vurderer at tætheden først og fremmest afhænger af fødetilgængeligheden, mens prædation fra rovdyr, migrationer, sæsonvariationer og vegetationstyper spiller en mindre rolle.	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
		påvisning af, at tæthederne af dyr systematisk ligger lavere end bærekapaciteten mht føde, hvilket baseres på empiriske data?			
20	532-543	Det virker ikke overbevisende når I bruger eksemplerne Molslaboratoriet (70-210 kg/ha iflg jeres tekst) og Oostvordersplassen (120 kg/ha iflg jeres tekst) som argument for at øge tætheds tallets øvre grænse til 250 kg/ha, når det betænkes at man i begge nævnte områder har været nødt til at fjerne dyr som følge af overgræsning/mistrivsel eller omfattende dødsfald blandt dyrene? I mangler generelt i rapporten at angive i hvor høj grad tætheder estimeres med eller uden lavproduktive delarealer som vand, bjerg, ørken og lignende, så jeres angivelse af et tal for kun den "tørre del" af Oostvordersplassen (OVP) er svært at forholde sig til uden yderligere forklaring, herunder om det var på tidspunktet for store dødsfald i bestanden. Udviklingen i tæthed over tid i OVP kunne også være relevant at beskrive og forholde sig til, herunder de meget markante effekter på biodiversiteten?	NST	Det angivne tal på 120 kg/ha for OVP er ikke helt retvisende, her har vi været meget konservative ved at medregne vanddækkede arealer, som i realiteten ikke har været tilgængelige for dyrene (se nedenfor #21). Tallene for Molslaboratoriet og OVP er nøgletal i vores bestræbelse på at skyde os ind på baseline, fordi vi her er sikre på at bestandene har været reguleret reaktivt. Der er altså ingen som har reguleret bestandene med det formål at sikre dyrevelfærd eller undgå markskader eller ud fra andre forvaltningsmål. Sådanne områder findes der ikke mange af i verden. Vi vurderer ikke at det er en korrekt udlægning at dyr er fjernet på grund af mistrivsel. Dyrene er fjernet, fordi dyreværnslovgivningen ikke tillader naturlige dødsfald i bestandene. Vi vurderer ligeledes ikke at "overgræsning" er en relevant betegnelse for områder, hvor bestanden af planteædere udelukkende er reguleret af planteproduktionen, og det er ikke derfor dyrene er blevet fjernet fra OVP og Molslaboratoriet i den periode områderne har været forvaltet med en reaktiv bestandsforvaltning.	RE/CF
21	544-549	Jeres forhold 4 om at justere tæthedstallene op fordi de tre af fire rewilding områder skulle være på "marginal jord" er vanskelig at få til at hænge sammen med, at tre af de fire områder ligger i kystzonen af Holland på så vidt vides ret eller meget næringsrig jordbund med deraf følgende høj primærproduktion, og at Mols primær produktion på 830 kg/C/km2/år iflg jeres tabel 2.2 er højere end i OVP, som normalt beskrives som et højproduktivt økosystem? Det ville være nyttigt i tabel 2.2 at supplere de tal I har brugt til primærproduktion for jeres områder med tallet for DK på 620-850 kg/C/km2/år iflg jeres figur 2.2. Deraf fremgår vel også at jeres fire rewilding områder reelt ligger på højproduktiv jord med værdier på 711-830 kg/C/km2/år iflg jeres tabel 2.2 og altså ikke på marginal jord? Samlet burde jeres forslag til justering vel dermed være nedad for dette forhold?	NST	Det er svært at sammenligne det globale, satellitbaserede NPP med den lokale faktiske produktivitet og ikke mindst hvordan den afspejler den faktiske fødetilgængeligheden til dyrene. Fx vil områder med skovdække og i særdeleshed med stedsegrøn nåleplantage fremstå med relativ høj NPP, hvilket ikke nødvendigvis afspejler en høj produktivitet eller fødetilgængelighed til dyrene. NPP kan altså primært bruges i globale/kontinentale makrostudier, som vi har taget udgangspunkt i, men bør justeres ift. lokal viden om vegetation, bonitet osv. OVP med ca. 120 kg/ha er et gennemsnit baseret på hele arealet (5600 ha), dvs inklusiv de vanddækkede og meget våde områder, som dyrene ikke/sjældent benytter. Her kunne man også argumentere for at justere arealet til det antal ha, som dyrene faktisk benytter og dermed opjustere tætheden af dyr i OVP betydeligt (se fx Baker, A. G., P. Cornelissen, S. A. Bhagwat, F. W. Vera & K. J. Willis (2016). "Quantification of population sizes of large herbivores and their long-term functional role in ecosystems using dung fungal spores." Methods in Ecology and Evolution, som kommer frem til et gennemsnit på 728 kg/ha for OVP). I en dansk kontekst er Molslaboratoriet på relativ næringsfattig, sandet jord og vi må derfor forvente at	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
				rewildingprojekter på tidligere landbrugsarealer eller på fed, leret jord vil understøtte højere tætheder end vi har observeret på Mols. Vi har revideret punkt 4 til følgende: OVP har en estimeret tæthed på ca. 120 kg/ha baseret på hele OVPs areal på 5600 ha, velvidende at store dele af OPV er vanddækket eller meget våde og derfor ikke eller kun meget sjældent benyttes af de store planteædere. Justerer man tætheden af planteædere i OVP på baggrund af det areal dyrene faktisk benytter, så er tætheden af store planteædere betydeligt højere. Fx estimerer Cornelissen en tæthed på op til 2,5 store planteædere per ha (krondyr, heste og kvæg) i et 750 ha delområde af OVP, hvilket med en minimumsvægt på 100 kg for krondyr (og større vægte for kvæg og heste) giver en biomasse på minimum 250 kg/ha, og baseret på data fra Baker et al 2016 er den gennemsnitlige tæthed af store planteædere i de tørre dele af OVP på 728 kg/ha. Dette er et argument for at opjustere den øvre grænse for intervallet for at rumme de høje tætheder af store planteædere, der forekommer i højproduktive økosystemer også på vores breddegrader. Cornelissen, P., J. Bokdam, K. Sykora & F. Berendse (2014). "Effects of large herbivores on wood pasture dynamics in a European wetland system." <u>Basic and Applied Ecology</u> 15(5): 396-406. Baker, A. G., Cornelissen, P., Bhagwat, S. A., Vera, F. W., & Willis, K. J. (2016). Quantification of population sizes of large herbivores and their long-term functional role in ecosystems using dung fungal spores. <i>Methods in Ecology and Evolution</i>, 7(11), 1273-1281.	
22	552-554	Jeres tal for Holocæn England på 250 kg/ha kan ikke genfindes eller rekonstrueres ud fra jeres reference (Sandom et al 2014b). Artiklen har tværtimod angivet at der var en lav tæthed af dyr i Holocæn England indtil husdyr kom til, og at en tæthed på 2,5 store dyr/ha kun blev antaget at gælde de områder af England,	NST	Vi har ændret denne angivelse til at være kalibreringen af dyretætheden under Eem mellem istiden, da dette kommer nærmere en evolutionær baseline. Her havde 55% af de tilgængelige sites fra England en tæthed af gødningsbiller som svarede til et landskab med > 2,5 dædyr (Smith et al. studerede et high dung landskab med dædyr),	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
		hvor en høj andel af gødningsbiller er fundet i fossile aflejringer – hvilket ifølge artiklen kun var tilfældet i mindre områder af Holocæn England. Har I ikke misforstået artiklen ved at bruge artiklens meget usikre forslag om 2,5 store dyr/ha kun gældende gødningsbille hotspot steder ("high dung"), og så gange op generelt til 250 kg/ha ved at "antage" en vægt på 100 kg/dyr? Vægttestimatet på 100 kg/dyr ses heller ikke at komme fra Sandom et al 2014b? Hvorfor har I ikke anvendt eller nævnt de meget grundigere estimater for både tætheder og vægte i f.eks. artiklen "The mesolithic mammal fauna of Great Britain" (Maroo & Yalden 2000), som havde netop dette emne i fokus, og nogle helt andre (faktor 10 lavere) og mere detaljerede og præcist refererede tal?		hvilket modsvarer et græsningstryk på > 2,5 x 60 kg (dådyr middelvægt fra Danmarks pattedyr). Den rekonstruerede biomasse svarer altså til > 150 kg/ha. Med hensyn til Maroo og Yalden: De har beregnet de forhistoriske biomasseestimer baseret på den nuværende biomasse i Bialowieza! Når nutidens fauna er så forarmet, bliver de historiske tætheder underestimeret.	
23	Generelt	I rapporten savnes generelt en omtale af, at der både er stor usikkerhed og videnskabelig uenighed om landskabernes forhistoriske udseende/skovdække og om tætheden af store græssende dyr. Det gælder ikke mindst sidste mellemistid, men også Holocæn. Dette omtales i flere af de referencer I har anvendt, men I nævner det ikke, selvom der ved siden af de referencer I har udvalgt findes andre videnskabelige referencer, som peger mod lavere tætheder af dyr i landskaberne.	NST	Det er et fornuftigt forslag at tydeliggøre den usikkerhed, som vi mener gælder både de forhistoriske landskaber og rekonstruktioner og de nutidige tal fra reservater med en ukendt grad af regulering af pattedyrene.	RE/CF
24	550-552	Er der ikke en logisk brist ved at bruge tallet 105 kg/ha fra mammutsteppe som argument for at hæve den øvre grænse fra 145 til 250 kg/ha?	NST	Vi vurderer at mammutsteppen har været et meget lavproduktivt økosystem (klimatisk betinget), og det er derfor korrekt at man også kunne have brugt dette eksempel som argument for at regulere den nedre grænse op. Dette er nu præciseret i teksten til punkt 5	RE/CF
25	555-558	Det er da vist ikke en dækkende antagelse, at man i 1898 landbruget kun i uvæsentligt omfang importerede føde til husdyr eller anvendte gødning (f.eks. dyrket kløvergræs) til at øge Danmarks bærekapacitet for husdyr? Det angivne tal på 240 kg/ha er vel også unaturligt højt som følge af human pasning og beskyttelse af husdyrene mod vejrlig, sygdomme og prædatorer? Det er derfor svært at følge argumentet om at den øvre grænse for naturlig baseline skal "justeres" fra 145 til 250 med 1898 landbruget som argument?	NST	Kvælstoffikserende ærteblomstrede i sædskiftet svarer ikke til import af foder og gødningsstoffer, da kvælstoffikserende planter også forekommer i naturlige økosystemer (fx kløver, gyvel, rødøl, havtorn). Det er klart at det angivne tal er højt, fordi mennesker har høstet planteproduktionen om sommeren og gemt den til vinterfodring. Til gengæld har vi ikke medregnet biomassen af mennesker og mindre husdyr, som også er blevet mættet ud af primærproduktionen. Og selvom havet har bidraget med føde, så er langt hovedparten produceret på landjorden.	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
				Man skal forstå vores beregninger som et forsøg på at pejle os ind på det mindst forkerte interval for naturlig græsning – der findes ikke data som er perfekte her, og der findes ikke megen videnskabelig litteratur som har forholdt sig kritisk til lige netop dette spørgsmål. Vi opfatter ikke 1898 som et sandhedsvidne for naturlige baselines, men som et relevant perspektiv at inddrage. Jf. Sandom et al. 2014, så er netop den sidste halvdel af Holocæn karakteriseret ved større landskabsåbenhed end forrige mellemistid, så det er rimeligt at tænke på dette landskab som udnyttet over den naturlige bæreevne.	
26	569-576	Den videnskabelige uenighed om betydningen af prædation på tætheden af dyr er vel stor og kunne afspejles i højere grad svarende til jeres afsnit 2.3.3 indledning og afsnit 3.6.4? I angiver flere referencer, som påviser at nulevende prædatorer som ulv i praksis har en regulerende effekt på store dyr som kronstyr, men I nævner ikke, at der i jeres baseline mellemistid var en række uddøde prædatorer betydeligt større end de nulevende, og som derfor kunne påvirke også meget større dyr end kronstyr (jeres linje 656-658: "i sen-Pleistocæne økosystemer var ydermere løve, leopard og hyæne, og nu uddøde arter, som sabelkat, huleløve og hulebjørn, vidt udbredte i tempereret Europa")? Selvom I anfører prædation som argument for at justere den øvre grænse for tæthed ned, ses dette ikke at være sket – tværtimod har I hævet fra 145 til 250 kg/ha? Senere i rapporten linje 1184-1186 er I tilsyneladende uenige med nærværende linjer "Selvom toprovdyr ikke nødvendigvis altid har en populationsregulerende effekt, så er der en stigende erkendelse af, at indirekte påvirkninger fra prædatorerne er mindst lige så vigtige økosystemprocesser"?	NST	Vi fastholder at den væsentligste effekt af prædation består i en forskydning af pattedyrfaunaen i retning af større og tungere dyr, og at pattedyrbiomassen primært er bestemt bottom-up af fødemængden. Dette er understreget og underbygget med yderligere videnskabelige referencer i teksten – bl.a. studier fra Yellowstone økosystemet. Det er derfor mere korrekt at skrive at i forarmede faunaer uden større planteædere (fx med kronstyr, dådyr og vildsvin som største planteædere), vil prædatorer kunne nedregulere tætheden. Vi antager dog her en baseline baseret på en mere naturlig sammensætning af store planteædere. Som man kan se i figur 2.3 er der en svag pil med stiplede linje som angiver at prædation trækker intervallet ned. Som begrundet tillægger vi ikke dette stor betydning sammenlignet med de effekter som virker i den modsatte retning. I forhold til rovdyr, henvises der senere til deres påvirkning af byttedyrenes adfærd, hvilket ikke er i modstrid med en bottom-up regulering af planteædernes tæthed.	RE/CF
27	520-576	Hvorfor har I ikke nævnt eller medtaget følgende andre forhold, som også dokumenteret kan påvirke bestandstætheder i nedadgående retning: 1) menneskers storvildtsjagt i mellemistiden og senere herunder på megaherbivorer, 2) sygdomme og parasitter, 3) Vejr-ekstremer?	NST	1) Vi betragter ikke menneskers jagt som en del af en naturlig baseline, da denne jagt medvirkede til at udrydde mange arter af megaherbivorer. 2) Vi tænker ikke at et unaturligt lavt parasittryk har påvirket de empiriske bestandsdata i undersøgelsen, da vi antager at dyrene har været ubehandlede. 3) Vi har ingen viden om at der har været mindre ekstremt vejr som grundlag for de empiriske data vi har haft til rådighed.	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarl ig for håndte ring af komme ntar
28	520-576	Hvorfor har I ikke nævnt eller beskrevet, at der er konstateret homogenisering af landskabet og lokal uddøen af sårbare arter i flere af de områder, som I har angivet med tætheder på f.eks. 120 kg/ha (OVP)? Rapportens hovedfokus på effekten af rewilding på biodiversitet medfører, at det ville være relevant at have med her, om de høje tætheder evt. kan have en negativ virkning på visse dele af biodiversiteten og derfor kunne tale for grundet forsigtighedsprincippet at justere den høje grænse nedad?	NST	Afsnittet her handler om naturlige baselines – altså hvordan faunaen af primært store planteædere ville have set ud uden menneskets mellemkomst – og ikke om effekten af en naturlig fauna. Afsnittet handler ikke om høje tætheder, men om naturlige tætheder. Som forklaret i afsnittet, forekommer de unaturligt høje tætheder i områder som drives med landbrugsstøttet naturpleje. Som generel betragtning kan overgræsning medføre tab af arter som følge af kulstofkonkurrence mellem pattedyr og andre herbivore arter. På den anden side kan undergræsning medføre tilgroning og tab af lysåbne levesteder. Der er således ikke grundlag for at regulere det naturlige interval hverken op eller ned baseret på en forsigtighedsbetragtning.	RE/CF
29	Figur 2.3	Det virker jf ovenstående kommentarer og gængs forståelse af ordet "justere" meget svært at forstå, at I foreslår niveauet 80-250 kg/ha som naturligt for Danmark i modsætning til de empirisk målte afrikanske tal på ca. 40 – 85 kg/ha, som i jeres primære reference angives som en relevant estimering af naturlig tæthed i Europa. Retningen på jeres røde pil nr 4 bør jf ovenstående pege nedad i stedet for opad, og de andre pile bør også genbesøges (størrelse og retning) i lyset af ovenstående kommentarer for linje 510-576.	NST	Vi har svaret på kommentarerne ovenfor, og finder ikke faglig anledning til at ændre på vurderingen af pilenes retning. Specielt hvad angår nr 4, så vurderes det at vore data i store træk stammer fra ikke dyrkede økosystemer med mindre næringspuljer i jorden end udtagne landbrugsjorder, mens udtagne landbrugsjorder med høje puljer af plantetilgængeligt kvælstof og fosfor let kan komme til at udgøre en ikke uvæsentlig andel af fremtidige rewildingprojekter i et intensivt opdyrket land som Danmark. Vi har tilføjet til punkt 4, at kvælstofdeposition sammen med stigende kuldioxid i atmosfæren, temperatur og nedbør alle vil trække i retning af forøget planteproduktion i fremtiden.	RE/CF
30	Figur 2.3	Det ville forbedre formidlingen, hvis jeres "bedste bud" på interval blev vist på figuren sammen med de andre data.	NST	Vi har tilføjet en bjælke med vores bedste bud samt angivelser af ekstrem under- og overgræsning.	RE/CF
31	581	Jeres eksempel "floddeltaer" i Danmark virker ikke særlig relevant eller oplagt?	NST	Erstattet med ådale og strandenge	RE/CF
32	581-582	Her ser det ud til at I har inkluderet ekstreme bestandstoppe i jeres bud på 80-250 kg/ha, hvilket vel ikke gælder de data, som I bygger det på? Har I så også inkluderet ekstreme bestandsbunde i jeres bud?	NST	Vi har naturligvis inkluderet både høje og lave værdier. Hvis der er usikkerhed om middelværdier, så vurderer vi at der er endnu større usikkerhed om naturlige bestandssvingninger. Tætheden af dyr på Molslaboratoriet toppede ved 210 kg/ha og efter et kraftigt kollaps ligger den nu på 70 kg. Under antagelse af at Molslaboratoriet er under gennemsnitlig dansk primærproduktion samt at udsvingene forventes at være mere dramatiske i så lille et område (120 ha), så er 70-250 kg ikke helt galt afmarcheret.	RE/CF

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
33	584-585	I omtaler "en vis usikkerhed" på jeres bud, men er der ikke snarere tale om en meget stor usikkerhed og desuden væsentlig videnskabelig uenighed om der overhovedet var store tætheder af dyr i mellemistiden?	NST	Vi vurderer at der er indarbejdet en ret stor usikkerhed i det brede interval som spænder over en faktor 3, og vi er meget sikre på at det gennemsnitlige danske landskab har en gennemsnitlig bærekapacitet inden for dette interval. Det er på den anden side korrekt at der er usikkerhed og stor mangel på gode data fra områder med helt uregulerede bestande. Vi vurderer at usikkerheden er retvisende beskrevet i teksten.	RE/CF
34	Tabel 2.2	Tallene for de naturreservater og nationalparker i Europa, som I anvender i figur 2.2, bør også angives i tabellen. Hvorfor er de tre øverste rewilding tal i tabellen ikke medtaget i figur 2.2 og 2.3?	NST	De tre rewilding områder er under NPP på 620, derfor er de ikke med i figuren.	RE/CF
35	Tabel 2.2	Som omtalt i kommentarer ovenfor er der problemer med de to nederste linjer i tabellen på 250 kg/ha og 240 kg/ha. De lever næppe heller op til de kriterier, som afgrænser tabellen (nemlig at dyrene reguleres af fødetilgængeligheden).	NST	Vi har rettet tallet fra Sandom et al. (2014) til at 55% af de undersøgte fundsteder svarede til en tæthed af store dyr på > 2,5 per ha iflg kalibreringen i Smith et al. Smith et al.s dyr er dådyr, hvorfor vi har reguleret vægten ned til 60 kg, hvilket giver en vægt på > 150 kg/ha og ikke 250 kg/ha. Tabellen skal ses som eksempler, der kan inddrages i vurderingen af det naturlige interval for græsningsintensitet.	RE/CF
36	Afsnit 2.3.1	Samlet set er der så mange og store usikkerheder og problemer anført i kommentarerne ovenfor, at der nok er behov for at genbesøge jeres "bedste bud" på 80-250 kg/ha? Det ville virke mere overbevisende, hvis I genbrugte anbefalingen fra jeres primære reference om at anse de afrikanske tal (ca. 40-85 kg/ha) for et rimeligt bud på baseline, og at der derudover vil og bør forekomme outliers og kraftige fluktuationer i dyretæthed over tid som følge af sygdom, vejrlig, prædation, migration mv. Det er betegnende, at der i referencens samlede afrikanske datasæt på 116 datapunkter kun er 3 (tre) punkter på over 250 kg/ha, og at de alle ligger på fertil vulkansk påvirket jordbund og for de to af tre punkter (Masai Mara) kun gælder når gnuer og zebraer har deres migration dertil, men ikke resten af året, hvor niveauet angives til 61-146 kg/ha. Derudover er der kun 9 (ni) af de 116 afrikanske datapunkter, som ligger mellem 150 og 250 kg/ha, bl.a. Ngorongoro på 158 kg/ha, som er kendt for et meget højt og stabilt antal megaherbivorer og andre store dyr og en fertil vulkansk jordbund.	NST	Vi har genbesøgt vores bud på 80-250 kg/ha – et bud som vi med glæde vil revidere, når der foreligger empiriske data, som giver grundlag for dette. Vi har dog valgt at udvide intervallet, så det nu hedder 70-250 kg og i endnu højere grad afspejler usikkerhederne. Vi vurderer at der helt oplagt mangler sikre data for områder uden menneskers regulering af pattedyrfaunaen, hvilket betyder at selvom det afrikanske datasæt er det eneste, hvor det er muligt at etablere en plausibel relation mellem primærproduktion og herbivorbiomasse, så er der også her alvorlige udfordringer med jagt mange steder. Vi tillægger derfor de konkrete eksperimentelle data fra europæiske økosystemer større vægt, når vi estimerer den naturlige baseline. Ved siden af de eksempler på realiserede tætheder, som vi har angivet i rapporten, har vi naturligvis også lyttet til erfaringer fra danske naturforvaltere, og det virker som om 100-200 kg/ha er fungerer for mange af dem, som praktiserer helårsgræsning uden tilskuds fodring i varierede danske økosystemer. Altså et fint tal i forhold til at dyrene klarer sig vinteren igennem. Man kunne dog helt sikkert gøre	RE/CF

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansv arlig for håndte ring af komme ntar
				mere ud af en systematisk indsamling af data og erfaringer fra helårsgræsning i forskellige typer af økosystemer for at supplere den vurdering, som vi har lagt frem her. Vi har refereret Buttenschøn (2014) for anbefalinger om græsningstryk, som ikke afviger væsentligt fra det angivne interval her: ”Umiddelbart kan dette interval synes højt sammenlignet med de empiriske data for naturlige økosystemer, men sammenligner man det med de anbefalede græsningstryk i naturplejen i Danmark i dag ligger de ikke højt. Buttenschøn (2014) anbefaler græsningstryk fra 0,3-1,2 storkreaturer i lysåbne naturtyper, hvilket svarer til 200-720 kg/ha hvis vi antager græsningsdyr på 600 kg. Ved helårsgræsning anbefales en dyretæthed på 1/3 af sæson-græsningen, hvilket vil svare til ca. 70-240 kg/ha.” Allerbedst vil det naturligvis være hvis vi får flere erfaringer med bærekapacitet for varierede faunaer i naturlige og varierede danske naturområder med et minimum af menneskelig regulering af bestandstæthederne.	
37	680	Jeres omtale af menneskets jagt kunne med fordel gøres mere fyldestgørende og nuanceret, og også komme ind på menneskets jagt i mellemistiden, som er jeres baseline?	NST	Vi vurderer ikke at det er centralt for spørgsmålet om en naturlig baseline. Hvis det gør noget så betyder det at baseline er sat for lavt, fordi allerede Eem var kompromitteret af mennesker.	RE/CF
38	Tabel 3.1	Hvorfor er der kun eet sted blandt disse mange rewilding steder, som er genganger fra jeres figur 2.2? Der fremgår jo både areal og antal dyr for mange af stederne, så der burde nemt kunne beregnes kg/ha? Kriterierne for udvælgelse af stederne er vist ikke forklaret?	NST	For det første, så er kriterierne for udvælgelse af empiriske data forskellige i de to kapitler. I kapitel 2 har vi efterspurgt data om tætheder fra områder med formodet uregulerede bestande, mens kapitel 3 forsøger at skabe overblik over alle erfaringer med genudsætninger uanset om der er tale om uregulerede bestanden eller ej. For det andet afspejler rapporten i et vist omfang at rekvirenten har forudsat at forskellige fagmiljøer har samarbejdet om at udarbejde rapporten. Denne form for tvangsægteskaber har en positiv side i form af tværfaglighed og vidensudveksling og en bagside i form af at produktet kan fremstå lidt mindre homogent, end hvis rådgivningen udarbejdes inden for en sammentømret gruppe.	RE/CF
39	907	Hvad er referencen på at bævere i Danmark har skabt ”udfordringer i forhold til habitatdirektivet hvor f.eks. rigkær er blevet oversvømmet”?	NST	Stammer fra samtale med medarbejder i Naturstyrelsen. Efterfølgende har den givne medarbejder trukket udtalelsen tilbage, og sætningen er derfor også blevet slettet fra rapporten.	LG
40	912	Den angivne reference er upræcis/generel og fremgår ikke af jeres litteraturliste.	NST	Jeg gætter på, at der henvises til linje 1012 og ikke linje 912. Referencen er et upubliceret notat udarbejdet af Naturstyrelsen på baggrund af en aktindsigt fra DR i ”oplysninger om tidsforbrug og udgifter forbundet med håndtering af problemer forårsaget af bævere i henholdsvis Vestjylland og Nordsjælland”.	LG

Nr	Linjenr	NST		DCE/IGN	
		Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
				Referencen bliver tilføjet litteraturlisten	
41	1057	Der mangler tal i teksten: "vurderes at tilskudsfodringen maksimalt udgør xx% af dyrenes samlede føde-indtag i perioden".	NST	Tal indsat. "vurderes at tilskudsfodringen maksimalt udgør 50 % af dyrenes samlede fødeindtag i vinterperioden.	LG
42	1059	Hvilken definition af rewilding er det I henviser til i teksten "da der i definitionen af rewilding også ligger et mål om minimal forvaltning"? Er det en reference, der mangler? Den måde I selv har defineret rewilding på i linje 1040-1042 nævner ikke noget "mål om minimal forvaltning". Så vidt vi kan se har I heller ikke andre steder valgt/inkluderet nogen definition af rewilding i rapporten, men i stedet medtaget en række typer og eksempler på rewilding?	NST	I starten af afsnit 3 står der: "Således findes der i dag en bred vifte af forskellige tilgange og skaleringer af rewildingprojekter, der alle søger at genoprette naturlige processer med en reduceret til minimal menneskelig kontrol med det formål at opnå mere selvforvaltende og mangfoldige økosystemer (Lorimer m.fl. 2015, Perino m.fl. 2019, Pettorelli m.fl. 2018, Svenning m.fl. 2016)". Det siger vist ret eksplicit, at minimal menneskelig kontrol (dvs. minimal forvaltning) og mere selvforvaltende økosystemer, er et af målene i rewilding. Sætningen henviser til, at vi kun medtager projekter hvor dyrene går på samme areal året rundt og ikke aktivt flyttes mellem delarealer. I så fald vil det betyde, at dyrene ganske vist helårsgræsser, men at der ikke sker en helårsgræsning på arealerne. Således er der heller ikke dyrene selv, der vælger hvornår og med hvilken intensitet delområderne afgræsses, men er i stedet underlagt menneskelig kontrol. Denne pointe indskrives i rapporten.	LG
43	1092-1097	I skriver: "har vi vurderet de enkelte projekter på en rewildingskala i forhold til, hvor tæt på målet om en genopretning af naturlige processer og selvforvaltende økosystemer, de enkelte projekter er". Vi kan ikke i rapporten finde disse resultater.	NST	Resultaterne var ikke tilføjet, da vi endnu ikke havde modtaget alt data. Især manglede vi data fra NST, som var kraftigt forsinket. At vi endnu afventede data fra NST fremgik af en kommentar til sammenfatningen. Data er nu modtaget og resultatafsnittet er tilføjet rapporten.	LG
44	1103-1106	Er der behov for konsistensrettelse af tallene bl.a. i lyset af, at I skriver at "den høje ende af intervallet vil dog kun være naturligt under meget produktive forhold eller kun meget kortvarigt som en del af en naturlig populationsfluktuation"?	NST	Intervallet er rettet til 70-250 kg jf. revisionen af kapitel 2.	RE/CF
45	1099-1103	I skriver "Som allerede beskrevet" at græsningens indvirkninger på økosystemprocesserne er "velkendt" men uden referencer og med vage udefinerede begreber som "højt" og "lavt" græsningstryk. På dette sted i rapporten er der endnu ikke redegjort for indvirkninger på økosystemer mv, idet det først er emnet for det senere afsnit 4. Det gør teksten meget lidt operationel, måske fordi den er flyttet fra et andet sted i rapporten?	NST	Det er ændret til: Tætheden af store græssende dyr er i høj grad bestemmende for indvirkningen på økosystemprocesserne (Oloff & Ritchie 1998, van Klink m.fl. 2018). Desuden er der indsat henvisning til afsnit 4. Hvorvidt et græsningstryk er højt eller lavt afhænger i sagens natur af områdets produktivitet, vegetationens næringsindhold og tilgængeligheden af føden for dyrene. Derfor er det helt enkelt også umuligt at definere et højt- og lavt græsningstryk når ikke den konkrete naturtype er defineret. I det konkrete eksempel nævnes et unaturligt- hhv. højt og lavt græsningstryk - det vil sige et græsningstryk som er hhv. højere og lavere end det naturlige. Det vurderede interval for et naturligt	LG

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarl ig for håndte ring af komme ntar
				græsningstryk under danske forhold (70-250 kg dyr/ha) nævnes kort efter samt en henvisning til afsnit 2.3, hvor netop denne vurdering sker.	
46	1112	Omtalen af "at der kan forekomme en relativ høj dødelighed" på 50 % eller 70 % af dyrebestanden bør vel også influere og nævnes i afsnit 2.3.1 og desuden gives en nærmere omtale i afsnit 5 om barrierer for rewilding set i lyset af erfaringerne fra bl.a. OVP, hvor dødeligheden medførte, at forvaltningen blev ændret grundet folkelige protester mod rewilding?	NST	Vi opfatter de politiske reaktioner på naturlige processer i økosystemerne som uden for rammerne af denne rapport. I øvrigt blev forvaltningen af OVP ændret efter ansvaret flyttede fra de nationale til de regionale myndigheder. Der havde været folkelige protester i mange år forud for denne administrative ændring. Der kører i dag en retssag ved de hollandske domstole om hvorvidt ændringen af forvaltningen var lovlig.	RE
47	1194-1218	Denne tekst om point til rewilding projekter er vist endt i et forkert afsnit af rapporten, og resultaterne mangler at blive vist?	NST	Se svar til punkt 43.	LG
48	Afsnit 4.2.1	Det fremgår ikke tilstrækkelig klart om I indfører eller genbruger (reference?) et begreb "naturlig græsning" og i givet fald om der foreligger en definition af dette begreb. Uden klarhed over dette og andre beslægtede begreber brugt i afsnittet bliver teksten lovlig forvirrende ("helårsgræsning", "ekstensiv græsning", "ekstensiv helårsgræsning" etc.).	NST	"Naturlig græsning" erstattes af rewilding og ekstensiv (der her står for græsning uden tilskudsfordring) stryges – da det er underforstået ved rewilding	RMB
49	Tabel 4.1	Medtagelsen af § 3 mose i denne tabel omhandlende tilgroning af lysåbne naturtyper er vel misvisende/uheldig/problematisk, når en stor del § 3 moser udgøres af sumpskov (af el, ask, birk og/eller pil), som naturligt er bevokset med træer og buske, og som er blandt Danmarks mest biodiverse/artsrige naturtyper? Særligt når moserne på landsplan udgør over halvdelen af det areal, som I anfører som "under tilgroning".	NST	Tabellen er ændret men bibeholdt fordi tilgroning angives at være en trussel mod de lysåbne naturtyper	RMB
50	1371	Hvilke "planter" er det, der er græsset i bund? Græs, urter, buske, træer eller det hele?	NST	Rettet til græs/urtedækket	RMB
	1382	Er "utilstrækkelig græsning" og "begrænsninger med hensyn til valg af dyr" virkelig de eneste ulemper ved helårsgræsning I vil nævne? IGN-rapporten fra 2019 om skovgræsning med biodiversitetsformål nævner fem fordele og fire ulemper med nogenlunde samme detaljeringsgrad. Hvorfor har I alle de fem fordele grundigt med, men kun en af de fire ulemper er nævnt og kun yderst kortfattet?	NST	Der er tilføjet en mere grundig beskrivelse af ulemper	RMB
	Tabel 4.2	Er det muligt at anføre reference på tabellen eller er det en original sammenstilling I har lavet til denne rapport?	NST	Sammenstillingen er lavet til rapporten	RMB

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarl ig for håndte ring af komme ntar
	1412	Kan der angives et niveau f.eks. i kg/ha for "middel græsningstryk" jf jeres tekst "et middel græsningstryk generelt forventes at give højeste diversitet"?	NST	Da græsningstrykket er forholdet mellem kg/dyr og tilgængelig plantebiomasse, der varierer meget i kvalitet og kvantitet afhængigt af mange forskellige faktorer, kan der ikke sættes et generelt tal for middel græsningstryk – Der er indsat en meget grov og forenklet tabel i teksten som beskrivelse af middel græsningstryk	RMB
	1434-1436	Kan der angives noget nærmere om kg/ha henholdsvis primærproduktion/næringsrigdom, når I skriver "at bæreevnen på de næringsfattige jorde var tilstrækkelig for heste, men kunne være utilstrækkelig for kvæg på helårsgræsning"?	NST	Forskel i bæreevne for hhv. heste og kvæg hænger bl.a. sammen med græsnings strategi og tandsæt, hvor heste udvikler og vedligeholder "plæner" som forsyner dem med mere næringsrig føde	RMB
	1479 + 1490 + 1499	Her og en række senere steder i rapporten skifter i pludselig enhed fra kg/ha til andre enheder som SK/ha eller DE/ha, hvilket gør det meget vanskeligt for læseren. Det ville øge anvendeligheden gevaldigt, hvis enhederne også i resten af rapporten kunne samordnes til kg/ha ligesom i de tidligere dele af rapporten.	NST	Græsningstrykket er ændret til eller suppleret med kg/ha	RMB
	1479-1499	Anvendes "lavt" og "moderat" græsningstryk i dette afsnit på samme måde som i resten af rapporten? I modsat fald vil det være godt at gøre opmærksom på det eller gøre notationen konsistent.	NST	Græsningstrykket her relaterer til tilgængelig plante biomasse jvf. ny tabel 4.3	RMB
	1582	Enhed til omregning også i linje 1603 og 1612.	NST	Græsningstrykket er ændret til eller suppleret med kg/ha	RMB
	1598-1599	Er ordvalget "ugunstig næringstilstand med behov for udpining" dækkende, når jeres baseline er mellemistiden, og de danske næringsfattige naturtyper ofte angives at være unaturligt udpinte gennem hundredevis af års overudnyttelse frem til ca 1850? Gælder udpinings tankegangen ikke over en helt anden baseline nemlig engang i 1800-tallet?	NST		
	1609	Der mangler enhed på tallene.	NST	?	RMB
	1598-1615	Afsnittet er svært at få noget ud af bl.a. på grund af de mange forskellige enheder og tal, som kommer i lovlig stor forvirring. Kan afsnittet formidles bedre?	NST	Afsnittet er ændret	RMB
	1758-1779	Casen fra Bialowieza er landet mærkværdigt som et nummeret afsnit midt i afsnit 4.2.8 om tilgroning. Kunne casen evt. flyttes over i en box i stedet?	NST	Er sat i boks	RMB

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
	1764	Hvorfor har I ikke oplysningen om græsningstryk på 35 kg/ha i Bialowieza nationalparken med i figur 2.2 under europæiske naturreservater/nationalparker?	NST		
	1853	Enhed bør vel omregnes fra dyr/ha til kg/ha?	NST	Er ændret	RMB
	1894	Hvad er det for supplerende indgreb I tænker på i teksten "og eventuelt kræve supplerende indgreb at få etableret en balance mellem græsningspåvirkning og vegetationsudvikling"?	NST	Rydning er tilføjet (som foreslået af Henning m.fl. 2017) samt afbrænding	RMB
	1950-1956	Hvorfor har I ikke medtaget substansen i følgende citat i jeres justeringer i afsnit 2.3.1: "svært at drage nogen endelig konklusion om effekten af rewilding for insekter på nuværende tidspunkt. Dog påpeger van Klink m.fl. (2018), at der på tværs af studierne ser ud til at være en negativ effekt på artsrigdommen af insekter når biomassen af planteædere overstiger bæreevnen med en faktor halvanden, hvilket harmonerer med resultater fra andre studier (Foster m.fl. 2014; Takagi & Myuashita 2014; van Klink m.fl. 2015a), og tilskrives manglen på prædatorer."? Risikerer I ikke generelt at overskride bæreevner med mere end halvanden, når jeres "bedste bud" i afsnit 2.3.1 ca. fordobler de afrikanske empiriske værdier for bæreevne?	NST		
	2065-2067	Det er vel en misforståelse, at slåning skulle være en del af "klassisk naturforvaltning"? Høslæt kan opfattes som sådan, men har ikke de negative effekter i form af "dominans af få plantearter, der er tolerante over for slåning, typisk græsser".	NST		
	2092-2095	Hvorfor har I ikke medtaget substansen i følgende citat i jeres justeringer i afsnit 2.3.1: "Undersøgelser fra Bialowieza-skoven i Polen har således vist, at selv en relativ lav græsningsintensitet (ca. 35 kg dyr ha-1) kan påvirke diversiteten af træer og buske, hvor kun få arter når over bidhøjde"? Ensret i øvrigt gerne enheden til kg/ha.	NST		
	Afsnit 4.3.7	Dette afsnit om hydrologi/vand i relation til insekter handler kun om bæver. Er det ikke lige snævert nok i lyset af, at omfattende naturgenopretning af hydrologi på anden vis end med bæver ofte anbefales? I lyset af den omfattende litteratur om bæver – også danske studier – burde der i relation til bæver kunne gives flere og mere detaljerede informationer end i afsnittet, som virker lovlig generelt. Bævers (og hydrologi genopretnings)	NST		

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarl ig for håndte ring af komme ntar
		veldokumenterede virkninger for andre invertebrater end insekter og for padder og visse fisk burde også med i rapporten et sted, men jeres overskrifter handler pt kun om insekter henholdsvis fugle.			
	2204	Overskriften "Vådområder" virker malplaceret når teksten omhandler enge. Hører overskriften ikke bedre hjemme ved linje 2235?	NST	Vådområder er her brugt som overordnet naturtype, men ynglefuglenes udnyttelse heraf begrænses først og fremmest til enge og sumpe, hvor særligt kontrasten mellem lave, afgræssede enge og høje ikke-græssede rørsumpe er af betydning. Overskriften er ændret til "Enger og sumpe" for at være eksplicit.	KC
	2237-2242	Der savnes beskrivelsen af "det blå bånd" i form af frit vand mellem eng og sø, når der helårsgræsses, og af dets positive virkninger for diverse vadefugle, småfugle, insekter og urter. Det er vel ikke gængs erfaring at det blå bånd er primært negativt for fugle, som det fremgår af jeres tekst?	NST	God pointe, og nu omtalt i de relevante afsnit.	KC
	2243-2247	Hvorfor har I ikke medtaget substansen i følgende citat i jeres justeringer i afsnit 2.3.1: "Erfaringer fra Oostvaardersplassen i Holland har vist at rewilding begrænset til homogene vådområder potentielt kan føre til store ændringer i habitat-sammensætning og -struktur, med markante negative effekter på diversiteten og antallet af ynglefugle til følge"?	NST	Kapitel 2 beskæftiger sig ikke med effekter på arter, men med indkredsning af naturlige baselines for græsningsprocessen. Diskrepanser mellem processer og effekter kan have mange årsager og peger på at der mangler viden om langtidseffekterne af naturlig græsningsdynamik.	REJ
	2288-2303	Dette afsnit om lysåbne områder kunne nok med fordel flyttes op før linje 2205?	NST	Jeg er usikker på hvorfor denne rækkefølge foretrækkes, men da det er uden betydning set fra min stol er ønsket efterkommet.	KC
	Tabel 4.4	Baggrund og referencer til tabellen savnes. Kan det forsvares som evidensbaseret, når I skriver "muligvis" om alle effekterne og ikke anfører nogen referencer?	NST	Det er helt korrekt at denne tabel ikke er evidensbaseret i den forstand at der er klare referencer til studier der viser dette for hver art (det findes jo ikke). Tabellen bygger alene på en faglig vurdering af forventede effekter, foretaget på baggrund af studier af græsnings effekter på vegetationsstruktur og -sammensætning samt viden om fuglenes levestedskrav. Dette er nu gjort helt klart i tabelteksten.	KC
	2409	Når I omtaler en art, ville det så ikke være relevant at nævne om den er truet eller almindelig? F.eks. den truede turteldue, som nævnes her på samme niveau som almindelige og ikke truede fugle som gærdesmutte og rødhals på siden før. Generelt er der i rapporten ikke meget om positive effekter for rødlistede og truede arter, selvom det i høj grad er positive effekter for dem, der bruges som argument for rewilding? Kan I ikke forbedre og udbygge behandlingen af effekter på rødlistede arter (ikke kun fugle og insekter), ikke mindst når det var en specifik del af projektbeskrivelsen?	NST	På den ene side er det helt forståeligt med et ønske om tydelig rødlistestatus for evt. berørte arter, men omvendt relaterer størstedelen af de beskrevne effekter i rapporten sig til grupper af arter for hvilke en rødlistekategorisering ikke lader sig gøre. Da der generelt er mangel på dokumentationen af effekter (både for traditionelle plejemetoder og rewilding), er det for mange artsgrupper ikke muligt at være eksplicit om sjældenhed på artsniveau. Det er op til forfatterne i de enkelte afsnit i hvilket omfang der kan redegøres for effekter specifikt relateret til enkeltarter – og herunder rødlistede arter. For fuglenes vedkommende er det (nu mere konsekvent) nævnt når en art omtalt i brødteksten er rødlistet, men både for fuglene og generelt gælder det at man næppe kan gøre det helt konsekvent.	KC

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarl ig for håndte ring af komme ntar
	2434-2438	Hvorfor har I ikke medtaget substansen i følgende citat i jeres justeringer i afsnit 2.3.1: "Også her er græsningstrykket sandsynligvis af stor betydning, og et studie af Bush m.fl. (2012) indikerer således f.eks. at græsning med 0,4–1,6 hjorte pr. hektar havde negative konsekvenser for diversiteten og antallet af smågnavere, mens en tæthed på < 0,17 hjorte pr. hektar ikke havde nogen målbar effekt."? Enhederne ville også være rare at få omsat til kg/ha.	NST	For relationen mellem kapitel 2 og kapitel 4 se nedenstående kommentar. Angående enheder, så præsenteres der i dette studie ikke eksakte tal på antallet af de forskellige hjortearter, men baseret på studiets referencer er et forsigtigt bud nu nævnt i en fodnote.	REJ (afsnit 2.3.1) + KC (enheder)
	2533-2542	Hvorfor har I ikke medtaget substansen i følgende citat i jeres justeringer i afsnit 2.3.1: "omvendt kan græsningen også blive for intensiv. Støtte til denne hypotese kan findes i fuglebestandenes udvikling på Oostvaardersplassen, hvor etableringen af græsningsdynamik for mange fuglearters vedkommende i starten var positiv, men i de senere år hvor græsningstrykket har resulteret i et mere homogent steppelandskab, har udviklingen været negativ (van Manen 2013). Af de ganske få studier som omhandler helårsgræsning, rapporterer de fleste om positive effekter ved et græsningstryk < 0,3 dyreenheder pr. ha (f.eks. Köhler m.fl. 2016; Doboszewski m.fl. 2017; Kmecl & Denac 2018). Ved meget høje græsningstryk synes effekten oftest at være negativ."? Enheden ville også være rart at få omregnet til kg/ha.	NST	Kapitel 2 beskæftiger sig ikke med effekter på arter, men med indkredsning af naturlige baselines for græsningsprocessen. I den efterfølgende tekst i samme afsnit diskuteres spørgsmålet om effekter af naturlig græsning i økosystemer, og dette er et emne, som diskuteres videnskabeligt, og hvor der endnu ikke er konsensus. Det vil jo være problematisk at hævde at et naturligt græsningstryk er for højt. Men her må vi nok skyde diskussionen til hjørne og konstatere at der er et behov for en dybere forståelse af naturlige græsningsprocesser og deres effekter på biodiversiteten. Angående enheder er nu anført både dyreenheder og kg/ha.	RE/CF/K C
	2546-2552	Tjek om ikke der bliver behov for konsekvensrettelser her.	NST	Tak for at gøre opmærksom herpå. Intervallet for naturlig græsning er ændret til 70-250 kg/ha.	KC
	2630	Delafsnit om "Friluftsliv, herunder turisme" var med i projektbeskrivelsen. Hvorfor er det ikke med? På den anden side virker kapitlet om jagt og vildtforvaltning uproportionalt langt og rammer vist ikke opdraget særlig præcist, f.eks. store dele af delafsnit 5.1.4?	NST	Se svar på Generel kommentar D ovenfor. Vi har vurderet at jagt og jagtlig bestandsforvaltning er centralt for forvaltning af vildtlevende pattedyr og store sammenhængende naturområder i Danmark i dag og at dette aspekt derfor var relevant at belyse grundigt. Delafsnit 5.1.4 beskriver netop muligheder og barrierer for at kombinere jagtinteresser med rewilding (og en vildere naturpleje).	NK/RE
	2633-2641	Kunne dette afsnit og ordvalget i det ikke gøres mere objektivt, stringent og vidensbaseret? F.eks. virker flere sætninger ikke oplagte i en forskningsrapport med ordvalg som "bandlyst", "konfliktarter", "visioner", "forestillinger" uden referencer til hvor det nærmere kommer fra.	NST	Afsnittet var oprindelig skrevet som et mundret resumé. Det kan undværes og er slettet.	NK

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
	2637-39	Passer sætningen, hvis man f.eks. tænker på bæver?	NST	Se foregående	
	2642-2644	Endnu en variant af rapportens forklaring på hvad der menes med rewilding. Ville det ikke være hensigtsmæssigt med en definition eet sted i rapporten, og så henvise dertil efter behov?	NST	Den her gentagede beskrivelse af rewilding svarer nøje til den vi angiver i rapportens kapitel og som kan refereres som trofisk rewilding: "... i dag er trofisk rewilding en meget brugt definition, dvs. introduktion af nøglearter for at genoprette trofiske interaktioner med henblik på at opnå et selvforvaltende, mangfoldigt økosystem (Svenning m.fl. 2016)" Vi kan ikke se at indledningen til kapitlet om jagt er væsensforskellig herfra: "I denne rapport er begrebet rewilding afgrænset til genopretning af de naturlige økosystemfunktioner, som større terrestriske pattedyr bidrager med i egenskab af at være nøglearter."	RE
	2642-2648	Dette afsnit kunne med fordel flyttes højere op?	NST	Med sletning af første afsnit mener vi, det står fint her.	NK
	2652	Burde okser (urokse + vicent) ikke også være på denne liste?	NST	Formuleringen "først og fremmest", mener vi lægger op til, at listen ikke behøver være udtømmende. Så vi lader den stå som den er.	NK
	2661	Er det med vilje I ikke nævner kvæg her?	NST	Vi mener, at der med sætningen "De vildtlevende arter... etc." er skab en forståelse af, at afsnittet omhandler vilde dyr og ikke kvæg.	NK
	2699-2709	Jeres fokus på Oksbøl krondyr reservat er misvisende, hvis I ikke også gør ligeså grundigt rede for Hanstholm Vildtreservat, som netop har de restriktioner på jagt af pattedyr, som I efterlyser.	NST	Vi har nu nævnt Hanstholm Vildtreservat som et område med mulighed for fri udvikling.	NK
	2715-2717	Jf Hanstholm Vildtreservat er jeres tekst nok ikke dækkende, og bør nok justeres?	NST	Vi mener fortsat at kunne stå på mål for, at jagtlovgivning kun rummer meget begrænsede muligheder for en forvaltning, der kan sikre tilstækkelige bestande til rewilding.	NK
	2746	Behov for at anvende vidensbaseret vægt for krondyr i stedet for 80 kg "hvis ... anslås"?	NST	Der er indsat reference til DCE-rapport	NK
	2747-2748	Hvad er referencen på "det niveau, der anses for grænsen for en begyndende græsningsfunktion (25 kg/ha)"?	NST	Teksten er ændret til: "Udregnet på basis af gennemsnitsvægt for hjorte og hinder samt bestands-sammensætningen (Sunde og Haugaard 2014) svarer dette til en samlet dy-revægt på under 10 kg/ha og dermed langt under et naturligt niveau for græsning."	RE
	2755-2756	Jeres tekst her er da vist inkonsistent med jeres tekst linje 2773-2778 om samme område? Kan det forklares bedre for den uindviede læser?	NST	Vi mener, at det fremgår, at vi i disse linjer beskriver et delområde (Grærup), og at 2773-2778 omhandler hele Oksbøl. Vi har indsat "i området som helhed" i relation til det sidste.	NK

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansv arlig for kom ment ar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansva rig for håndte ring af komme ntar
	2791	Mon ikke det var en ide at kvalitetssikre listen af invasive arter, så f.eks. gyvel ikke fejlagtigt medtages?	NST	Forsvaret behander (italiensk) gyvel som en invasiv art, men vi tager den gerne ud her.	NK
	2802-2805	Behov for konsistensrettelser jf at vægt på krondyr bør baseres på viden og referencer i stedet for "hvis ... anslås".	NST	Dette er rettet med henvisning til den ændrede formulering for Oksbøl (L2746).	NK
	2840-2843	Kunne I også i resten af rapporten være lidt mere konsistente i anvendelsen af ordene "problemarter" og "konfliktarter", og gerne definere hvordan I bruger de to begreber? Kan I give en reference hørende til sætningen her?	NST	Der er desværre ingen entydig reference, der kan bruges her.	NK
	2843-2846	Også til denne sætning savnes en reference.	NST	Reference indsat	NK
	3040-3042	Kan I give en reference på sætningen: "Praktiske erfaringer viser imidlertid, at dyretætheden umiddelbart uden for hegn kan opretholdes eller måske endda styrkes i kraft af hegnet."?	NST	Der ligger ikke noget publiceret, men vi har indsat en personlig kommunikation.	NK
	3099-3101	Hvorfor har I ikke medtaget substansen i følgende citat i jeres justeringer i afsnit 2.3.1: "Afhængig af baselinedefinitioner kan mennesket anses for at være en naturlig prædator på store vildtlevende pattedyr, og jagt kan dermed anskues om en naturlig prædation."?	NST	Teksten er revideret til: "Afhængig af baselinedefinitioner kunne mennesket anses for at være en naturlig prædator på store vildtlevende pattedyr, og jagt kunne dermed anskues som en naturlig prædation. Problemet med denne definition er at menneskets jagt er den væsentligste årsag til forarmelsen af faunaer af store pattedyr overalt i verden og dermed også årsag til at vi overhovedet taler rewilding."	RE
	3170	Kunne I medtage som bilag "opdraget til denne rapport"?	NST	?	
	3189-3193	Kan I levere reference(r) til denne sætning?	NST	Dokumentationen er netop fremlagt i de foregående linjer 3178-3189	RE
	3205	Hvorfor nævner I ikke alternativer som afbrænding eller manuel rydning af vedplanter, som også kan modvirke tilgroning og som ikke behøver have de negative virkninger, som I anfører for sommergræsning og maskinel rydning?	NST	Teksten er ændret til: " Vedplanter kan forsøges holdt nede med intensiv sommergræsning eller med maskinel eller manuel rydning af vedplanter. Både rydning og hård sommergræsning indebærer en risiko for homogenisering af arealerne, fjernelse af værdifulde vedplanter, som er levesteder i sig selv, og fjernelse af blomster, som er værdifulde ressourcer osv. Selvom indikatoren for ugunstig tilstand fjernes (vedplanter), så har man altså ikke formået at fjerne eller håndtere årsagen til tilgroningen. Tilgroningen sker i dag især som følge af mangel på naturlige processer, hvor rewilding specifikt bidrager til at genoprette sidstnævnte. Øget vækst som følge af næringsbelastning medvirker til at forstærke problemet med tilgroning. Selvom tilgroning også kan	RE

Nr	NST			DCE/IGN	
	Linjenr	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
				bekæmpes ved afbrænding er det næppe mange økosystemer, hvor brand har været vigtigere end græsning for at fastholde lysåbne levesteder.”	
	3333 - 3334	Hvilket omfang og hvilke typer forvaltning kan kombineres med jeres opfattelse/definition af rewilding, jf ”kan det blive nødvendigt at ændre forvaltningen af områderne eller eventuelt foretage supplerende forvaltningstiltag”?	NST	Her må menes 3239-3240. Teksten er revideret til: ”Hvis NOVANA-overvågning, naturtypekortlægning eller besigtigelser viser, at der sker en systematisk succession i de rewildede naturområder med tab af beskyttede habitatnaturtyper eller der sker en forværring af levesteder eller bestande af beskyttede arter, kan det blive nødvendigt at ændre forvaltningen af områderne eller eventuelt foretage supplerende forvaltningstiltag. Sådan er det også i dag, hvor eksempelvis tilgroning af lysåbne habitatnaturtyper kan medføre ændringer i Natura2000-planerne i den kommende planperiode. I rewildingprojekter vil det eksempelvis være relevant at se på, om de relevante dyr er introduceret til området, og om der er behov for andre typer af genopretning såsom naturlig hydrologi eller en ændring i forvaltningen af bestandene af planteædende dyr. Endelig kan man vælge mere håndholdte tiltag såsom frahegning af dyr, manuel rydning af vedplanter eller bekæmpelse af invasive arter. Det er ikke vurderingen at rewilding behøver at udelukke sådanne målrettede plejeindgreb, men det er forventningen at behovet vil falde, når de naturlige processer i økosystemet er genoprettet.”	RE
	Generelt	Det har været svært at finde ret meget i rapporten om følgende emner lovet i projektbeskrivelsen: 1) Vurdering af graden af rewilding i cases fra ind- og udland; 2) Hvad er de mest almindelige årsager til, at en lavere grad af rewilding realiseres (lovgivning, borgere, arealstørrelser etc.); 3) effekterne af rewilding på antal arter og antal rødlistede arter; 4) Hvordan er effekten afhængig af udgangspunktet i projekterne?.	NST	1) Dette var manglende eller sparsomt i første udkast pga en forsinkelse. 2) Det har vist sig vanskeligt at svare på dette spørgsmål direkte uden at inddrage sociologiske, psykologiske, strukturelle og politiske overvejelser, som vi har følt ligger uden for vores kernekompetence. Umiddelbart er svaret at der ikke står andet i vejen end at man ikke har besluttet at gøre det – en vurdering som understøttes af den hastige vækst i antallet og arealet af områder med rewilding i Danmark. 3) Vi har svaret på spørgsmålet om effekterne på biodiversiteten i rapportens kapitel 4. 4) Det er meget begrænset hvor mange konkrete studier der er af de relativt få og typisk også kortvarige rewildingprojekter i Europa. Emnet er dog belyst flere steder i kapitel 2, 3 og 4, hvoraf det gerne skulle fremgå at områdernes størrelse og heterogenitet samt tætheden og den funktionelle variation af dyr alle har stor betydning for effekten på biodiversiteten.	Alle
	Generelt	Har I tilstrækkeligt gjort rede for de videnskabelige usikkerheder og uenigheder, der foreligger om dyretætheder i fortids landskaber, samt om landskabernes sammensætning af åbent land, skov og andre naturtyper? Så vidt vi er orienteret er der alt	NST	Vi har forsøgt at levere en udredning af lige netop dette spørgsmål, som har et højt faglig niveau. Udredningen er kvalitetssikret af professor J-C Svenning, som er en globalt førende kapacitet i rewilding og konsekvenserne af fortidens faunaer for	RE

NST				DCE/IGN	
Nr	Linjenr	Kommentar	Ansvarlig for kommentar	Begrundet håndtering af kommentar	Ansvarlig for håndtering af kommentar
		andet end konsensus om emnet, men det afspejles vel ikke i rapporten?		landskabets åbenhed. Vi er således fortrøstningsfulde over for at rapporten afspejler den bedste eksisterende viden og også de usikkerheder som findes på området.	
	Generelt	Har I tilstrækkeligt gjort rede for de videnskabelige usikkerheder og uenigheder, der foreligger om rewilding som forvaltningstype?	NST	Ja	Alle